

УДК 332.1:330.837

В. В. ДОРОФІЄНКО, В. В. ЛОСКУТОВА
Донецький державний університет управління

НАПРЯМИ ПЕРЕТВОРЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА У СТАРОПРОМИСЛОВИХ РЕГІОНАХ НА ШЛЯХУ ПІДВИЩЕННЯ ЇХ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

Розглянуто сучасні тенденції формування та розвитку економіки старопромислових регіонів на засадах інноваційності та сучасного науково-методологічного розгляду взаємодії всіх інститутів на державному та регіональному рівнях. Визначено основні напрями перетворення інституційного середовища, які відповідають принципам і завданням промислової політики, правового та соціального середовища.

Ключові слова: інституційне середовище; організаційно-господарські структури; інноваційні процеси; регіональний економічний розвиток; інститут підприємництва; конкурентне середовище.

V. V. DOROFIENKO, V. V. LOSKUTOVA
Donetsk State University of Management

THE DIRECTIONS OF TRANSFORMATION OF THE INSTITUTIONAL ENVIRONMENT OF OLD INDUSTRIAL REGIONS TOWARDS THE IMPROVEMENT OF THEIR COMPETITIVENESS.

Abstract – Determination and substantiation of the main directions of the institutional environment transformation.

It is researched in the article the modern trends in the formation and development of the economy of old industrial regions on the basis of innovation and modern scientific-methodological consideration of the interaction of all the institutions on the state and regional levels. It is determined the basic directions of transformation of the institutional environment, which correspond to the principles and objectives of industrial policy, legal and social environment. Thus the directions of institutional environment transformation are to comply with the principles and objectives of industrial policy, legal and social environment.

Key words: institutional environment; organizational and economic structure; innovative processes; regional economic development; institute of entrepreneurship; competitive environment.

Постановка проблеми. У сучасних умовах економічного розвитку державі необхідно не лише управляти формуванням і витрачанням інвестиційних коштів, рухом інвестиційних потоків, а й виконувати функції щодо створення умов для розвитку інституційного середовища з метою вирішення завдань соціально-економічного розвитку. Усі процеси з розвитку старопромислових регіонів треба здійснювати паралельно зі створенням та розвитком системи відповідних інститутів, оскільки інституційне середовище багато в чому визначає напрями стійкого економічного розвитку старопромислових регіонів країни.

Аналіз останніх досліджень. Питаннями підвищення конкурентоспроможності старопромислових регіонів займалися Балацкая Л.Н., Вишневський В., Лишиленко В.І., Чернюк Л.Г., Горська О.В., Поважний С.Ф., Поважний О.С., Губерна Г.К., Амоша О.І., Новіка О.Ф., Бірх К., Маккіннон Д., Камберс Е. та ін.

Формулювання цілі статті: визначення і обґрунтування основних напрямів перетворення інституційного середовища.

Виклад основного матеріалу. Сучасна система економічних інститутів має створювати умови для стимулювання конкуренції на ринках товарів і послуг, розвитку ринкової інфраструктури, вирішення багатьох інших проблем з метою забезпечення ефективного функціонування ринкової економіки.

Одне з першочергових завдань полягає в забезпеченні розвитку конкурентного середовища як основної умови формування стимулу до інновацій, демонополізації економіки, забезпечення рівних умов конкуренції. Одним з важливих напрямів розвитку промислових регіонів є формування ефективної системи управління державною власністю. При цьому необхідне отримання інформації про ефективність управління майном, поліпшення управління державними частками в акціонерних товариствах, підвищення ефективності діяльності держсектору економіки, а також створення державних корпорацій і великих державних холдингів у стратегічних галузях промисловості.

Для сприяння розвитку малого й середнього підприємництва також необхідно здійснити зміни інституційного характеру, що включають: розвиток інфраструктури для підтримки нових підприємств; створення бізнес-інкубаторів і промислових парків; спрощення для малих підприємств придбання та оренди нерухомості; розширення системи мікрокредитування; скорочення кількості контрольних і наглядових заходів з боку правоохоронних органів.

Слід зазначити, що в умовах постійної зміни економічної ситуації проблема підвищення конкурентоспроможності підприємств набуває великої актуальності. Сучасні підприємства України, особливо представники малого та середнього бізнесу, зазнають певних труднощів на шляху ефективного розвитку. Однією із перешкод є недостатній розвиток інституційного середовища, що можна пояснити високим рівнем

корупції і встановленням адміністративних бар'єрів, недостатньо ефективною нормативно-правовою базою, слабозвиненою інфраструктурою та багатьма іншими причинами.

Вирішення проблем розвитку інституту підприємництва і поліпшення підприємницького клімату для формування конкурентоспроможного середовища дасть змогу створити умови для збалансованого розвитку регіону. Одне з основних завдань функціонування інституту підприємництва в регіональній економіці полягає у забезпеченні динамічного сталого розвитку конкурентоспроможності економіки регіону. Вирішення цих завдань потребує проведення ефективного державного регулювання, яке враховуватиме негативні наслідки, зумовлені сучасною кризою і подальшою трансформацією економіки України.

Мале підприємництво, яке характеризується гнучкістю і пристосуванням до зовнішніх умов, що змінюються, може стати потужною силою в подоланні наслідків кризових явищ в економіці, у формуванні та розвитку конкурентних переваг виробників товарів і послуг. Конкурентоспроможність малого бізнесу формується в процесі конкуренції між підприємцями. Конкуренція є основним механізмом для ведення ефективної діяльності з використанням прогресивних технологій, удосконалення якісних характеристик товарів і послуг, поліпшення організації виробництва й управління, зниження витрат. Тому економіко-теоретичне обґрунтування інституційної організації конкуренції і розробки напрямів та заходів державного регулювання конкурентної політики стає практично значущим завданням функціонування, підвищення ефективності й конкурентоспроможності підприємницьких структур, особливо для створення умов для стійкого розвитку української економіки.

Оскільки інститут підприємництва є сукупністю економіко-правових норм, які визначають і регулюють поведінку суб'єктів господарської діяльності, правила для всіх суб'єктів мають бути об'єктивними і єдиними, вони повинні забезпечити добросовісну конкуренцію. Необхідно відзначити деякі особливості розвитку інституту підприємництва в регіональній економіці України, а саме: недостатній рівень підприємницької активності; посилення впливу монополій, зумовлене лобюванням їх інтересів на ринках; посилення впливу міжнародних корпорацій на процеси розвитку конкурентних відносин у країні.

Для зменшення диспропорцій у регіональному економічному розвитку необхідно створити умови для ефективної конкуренції між регіонами. Важливими напрямками цього є: визначення регіональних пріоритетів розвитку; розвиток інноваційної складової в економіці регіонів; створення умов для ефективного розвитку середнього й малого підприємництва; інвестиції у промисловість регіонів; інвестиції в інфраструктуру регіональної економіки. Тому розвиток інституту підприємництва, особливо малого й середнього бізнесу, дасть змогу правильно визначити основні напрями розвитку регіональної економіки в цілому, усунути диспропорції в регіональному розвитку за рахунок підвищення підприємницької активності населення, створити умови щодо справедливого розподілу доходів для всіх учасників ринку. Одним з найважливіших інститутів, що впливають на рівномірність розвитку економіки регіонів, є інститут інноваційних процесів. Інноваційні процеси в регіональній економіці, сприяють створенню конкурентних переваг регіону.

Як основні причини низької ефективності інституту інноваційних процесів у регіонах виділимо такі: нестача власних коштів для підприємств малого й середнього бізнесу на інноваційну діяльність; високі відсоткові процентні ставки за кредитами; недоступність передових зарубіжних технологій, а також брак висококваліфікованих фахівців. Наявність потенціалу для формування інституту малого й середнього бізнесу можна дослідити, розглянувши такі показники розвитку малого підприємництва по регіонах України: кількість підприємств малого й середнього бізнесу у відсотках до загальної кількості підприємств; кількість найманих працівників (тис. осіб) на підприємствах малого й середнього бізнесу; частка (у відсотках) у загальній кількості найманих працівників на підприємствах малого й середнього бізнесу; обсяг реалізованої продукції, робіт, послуг (млн грн) підприємствами малого й середнього бізнесу; частка (у відсотках) у загальному обсязі реалізованої продукції (робіт, послуг) підприємствами малого й середнього бізнесу [1].

Вплив інституційного середовища на регіональну соціально-економічну систему на основі чинників, що визначають динаміку ресурсного забезпечення регіонального розвитку, проаналізовано в таблиці 1. Інституційні чинники, що впливають на регіональні механізми економічного планування, які дають змогу розробити ефективну стратегію щодо збільшення конкурентоспроможності регіональних продуктивних сил, залучення інвестицій у різні сфери регіональної економіки, в т.ч. соціальну, сприятимуть збільшенню темпів промислового виробництва, наповнюваності бюджету.

В економіці України спостерігається тенденція зростання інтересу в наукових колах та підприємницькому середовищі до кластерних об'єднань, спрямованих на підвищення загальної конкурентоспроможності України, її окремих регіонів та сфер економічної діяльності. Це особливо актуально в регіональній економіці, що йде шляхом інноваційного розвитку та спиратиметься на підприємства малого й середнього бізнесу. Інститут кластерів, що формується, дасть змогу на практиці ефективно вирішувати багато соціально-економічних проблем, які виникають у всіх сферах регіональної економіки, та сприятиме інституціональному забезпеченню структурних трансформацій у регіонах.

Розглядаючи вплив інституційних чинників на розвиток малого й середнього бізнесу в регіональній економіці, необхідно відзначити, що інституційні чинники активно впливають на регіональні механізми економічного планування. Отже, вони дають змогу розробити більш ефективну стратегію щодо зростання конкурентоспроможності регіональних продуктивних сил, залучення інвестицій у різні сфери регіональної економіки, в тому числі соціальну, а також сприятимуть збільшенню темпів промислового виробництва, напов-

нюваності бюджету. Завдяки створенню та розвитку кластерних об'єднань розвиток інституту підприємництва, особливо малого й середнього бізнесу, дасть можливість правильно визначати основні напрями розвитку регіональної економіки в цілому, усунути диспропорції в регіональному розвитку за рахунок підвищення підприємницької активності населення, створити умови щодо справедливого розподілу доходів для всіх учасників ринку. Використання кластерних ініціатив сприятиме ефективному розвитку одного з найважливіших інститутів, що впливає на рівномірність розвитку економіки регіонів, – інституту інноваційних процесів. Утворення чіткої нормативно-правової бази стосовно використання кластерів на всіх рівнях економіки є важливим елементом подальшого розвитку інноваційних процесів на шляху підвищення конкурентних переваг.

Таблиця 1

Показники інноваційного потенціалу регіональної економіки та інституційні умови розвитку бізнесу

1. Показники інноваційної діяльності в регіональній економіці	
Економічний потенціал регіону	Результуюча складова
Інвестиції на душу населення	Кількість працівників, зайнятих на підприємствах малого й середнього бізнесу
Вартість основних фондів	Розвиток підприємництва
Рівень зносу основних фондів	Реалізація інноваційного потенціалу
Питома вага збиткових підприємств	Обсяг відвантаженої інноваційної продукції
Витрати на наукові дослідження і розробки	
Витрати на технологічні інновації	Кількість створених передових виробничих технологій
Витрати на впровадження інформаційних і комунікативних технологій	Кількість поданих заявок на винаходи
Питома вага організацій, що здійснювали технологічні інновації	Експорт технологій і послуг науково-технічного характеру
Інвестиції в основний капітал	Загальний обсяг виробленої і реалізованої продукції малими й середніми підприємствами
Кількість студентів вищих навчальних закладів	
Витрати бюджету на соціально-культурні заходи (виставки, наукові форуми тощо)	Реалізація інституційного потенціалу
2. Показники, що впливають на інституційний розвиток	
Вплив органів місцевого самоврядування на діяльність середніх і малих підприємств, галузеві бар'єри	Створення умов для взаємовигідної співпраці бізнесу і влади
Корупційна складова	Усунення адміністративних бар'єрів у розвитку середнього й малого бізнесу
Вплив уряду на діяльність середніх і малих підприємств	Створення ефективної нормативно-правової бази для розвитку підприємництва

З урахуванням сучасних тенденцій розвитку світового ринку перетворення інституційного середовища можна здійснювати завдяки поширенню залучення інвестицій. Такий підхід може бути результативним лише за умов вирішення багатьох соціально-економічних проблем, отже, вимагає комплексного підходу. Вертикаль влади, якою б потужною вона не була, не в змозі забезпечити створення необхідних умов для розвитку бізнесу за всіма економічними напрямками. Зокрема, в Україні одним із стримувальних чинників є велика територія держави. Тому при стратегічному плануванні слід приділяти більшу увагу розвитку місцевого самоврядування й горизонтальним зв'язкам у співпраці та взаємодії суб'єктів господарювання з місцевою адміністрацією. Дієвим таке самоврядування буде лише в тому разі, якщо регіони матимуть сильну інституційну базу. Регіональну політику держави стосовно розвитку інституційного середовища необхідно засновувати на розробці законодавчих і організаційно-нормативних актів, наукових підходах, які відповідають міжнародному досвіду існуючих інститутів.

Однією з основних складових процесу ефективного сучасного розвитку економіки України має бути розробка напрямів модернізації промисловості. У промислових регіонах країни вирішувати таке завдання необхідно у двох напрямках: розвиток сучасних технологій і розвиток інституційного середовища. Технічний аспект модернізації передбачає розробку довгострокових планів розвитку промисловості регіону за умов оновлення і постійного вдосконалення виробництва. Інституційні перетворення передбачають проведення заходів, націлених на створення сприятливих умов для розвитку інституційного середовища в промисловому регіоні. При виробленні стратегій розвитку промислового регіону дуже часто недооцінюють роль інститутів, що пов'язано з тим, що основні правила й механізми їх виконання для бізнесу встановлюються на державному рівні без урахування регіональних особливостей і наявності нагромадженого потенціалу.

У сучасних економічних умовах дуже важливу роль у регіональному розвитку відіграє просторова концентрація виробничої діяльності, а також механізми, які сприяють ефективній взаємодії суб'єктів господарювання на локальній території.

Досвід держав, що входять до ЄС, та інших розвинутих країн свідчить, що політика регіонального промислового розвитку повинна включати як обов'язковий елемент систему інститутів центральної й регіональної влади для взаємодії на різних рівнях (причому як по вертикальній, так і по горизонтальній скла-

дових). Створення такої системи за умови тісної взаємодії з іншими інститутами дасть змогу забезпечити баланс інтересів усіх регіональних груп для розробки і прийняття ефективних рішень.

Висновки. Таким чином напрями перетворення інституційного середовища повинні відповідати принципам і завданням промислової політики, правового та соціального середовища. Тому доцільно включити в загальну складову завдань з розвитку інституційного середовища в регіоні такі:

- 1) створення ефективних інструментів правового регулювання в економіці (закріплення правил, що склалися, і способів вирішення господарських проблем у нормах і законодавчих актах);
- 2) застосування відповідно до міжнародних стандартів санітарних норм і екологічних нормативів;
- 3) формування організаційно-господарських структур, які зможуть привести до підвищення конкурентоспроможності регіональної економіки (особливі економічні зони, кластерні об'єднання на всіх рівнях тощо);
- 4) підвищення ефективності адміністративного регулювання регіональної економіки, що включає: контроль за банківською і кредитною системою, укладання державних і муніципальних контрактів, міжрегіональних і міжгалузевих угод;
- 5) створення та постійне вдосконалення всієї регіональної інфраструктури з метою створення сприятливих умов для ведення й розвитку бізнесу, підвищення рівня соціальних стандартів для населення.

Література

1. Статистичний збірник “Регіони України” 2012 / за ред. О. Г. Осауленка. – К. : Держкомстат України, 2012. – Ч. 2. – 801 с.
2. Jochimsen R. Theorie der Infrastruktur / R. Jochimsen. – Tubingen, 1996. – 332 p.
3. Scott A Regional Push: Towards a Geography of Development and Growth in Low-and Middle-Income Countries // Third World Quarterly. – 2002. – Vol. 23. – № 1. – P. 23–41.

References

1. Statystychnyy zbirnyk “Rehiony Ukrayiny” 2012 / za red. O. H. Osaulenka. – K. : Derzhavnyy komitet statystyky Ukrayiny, 2012. – Ch. 2. – 801 s.
2. Jochimsen R. Theorie der Infrastruktur / R. Jochimsen. – Tubingen, 1996. – 332 p.
3. Scott A Regional Push: Towards a Geography of Development and Growth in Low-and Middle-Income Countries // Third World Quarterly. – 2002. – Vol. 23. – № 1. – P. 23–41.

Надіслана/Written: 5.06.2014 р.

Надійшла/Received: 8.06.2014 р.

Рецензент: д.е.н., проф. В. В. Дорофієнко